

FERHAT İLYAS ve GUŊGA ŞİİR

Ahmet KARAMAN*

Özet

Uzun bir geçmişe sahip olan ağdaş Uygur edebiyatı 20. yüzyılın başlarında çok hareketli bir dönem geçirir. Yenileşme hareketleri ve dönemin siyasi olayları edebiyatın şekillenmesinde önemli rol oynar. Bu değişiklikler, yüzyılın başlarına kadar klasik edebiyatın etkisinde varlığını sürdüren ŕiirde de kendini gösterir. 1980’li yıllarda ağdaş Uygur ŕiirinde “Yėnie ŕiir” veya “Guŋga ŕiir” adıyla yeni bir ŕiir tarzı görülmeye başlanır. Genç ŕairler arasından yayılan “Yėnie ŕiir” akımı çeşitli tartişmalara yol açmıştır. Başlangıçta bu tür ŕiirler “Tutuq ŕiir”, “Tėpiřmaqliq ŕėir”, “Guŋga ŕėir”, “Simvolluq ŕėir” adlarıyla anılmıştır. Ancak “guŋga ŕėir” daha yaygın olarak kullanılmıştır. Anlam kapalılığına dayanan bu ŕiir anlayışı ŕiirlerin kelime kadrosunu da farklılaştırmıştır. Guŋga ŕiirlerde gramatikal değişiklikler de görülmektedir. “Guŋga ŕiir” yazan ŕairlere göre ŕiir bir dil sanatıdır. Bu nedenle özgürce değişiklikler yapmak ŕiirin gereklerindedir. Genel olarak bakıldığında guŋga ŕiir, sembolik ve sürrealist ŕiirlerle benzerlik göstermektedir. Ahmetcan Osman ile başlayan bu ŕiir akımı Ferhat İlyas ve Vahitcan Osman ile sürdürülmektedir.

Anahtar sözcükler: Uygur ŕiiri, Guŋga ŕiir, Ferhat İlyas

FERHAT İLYAS AND GUŊGA POETRY

Abstract

Having a long history, the Modern Uighur Literature had a very active period at the beginnings of the 20th century. Renovation movements and political events of the era had an important role in the formation of

* Do. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi ağdaş Türk Leheleri ve Edebiyatları Blm. ahkaraman03@gmail.com ORCID: 0000-0002-7106-3522

literature. These alterations stood out in poetry continuing its existence under the influence of the classical literature until the beginnings of the century. During 1980s, a new poetic style named as “Yéñiçe poetry” or “Guñga poetry” was started to be seen in the Modern Uighur poetry. The Yéñiçe poetry movement spreading among young poets led to various discussions. At the beginning, such kind of poems were named as “Tutuq poem”, “Tépişmaqlıq poem”, “Guñga poem”, and “Symbolist poem”. “However, “Guñga poem” was used more frequently. This understanding of poetry based on ambiguity has differentiated the word framework of the poems. Grammatical changes are also seen in “Guñga” poems. According to the poets writing “Guñga poem”, poetry is an art of language. For this reason, making changes freely is among the requirements of poetry. As generally considered, the “Guñga Poem” shows similarities with symbolic and surrealist poems. Beginning with Ahmetcan Osman, this poetry movement is carried on with Ferhat İlyas and Vahitcan Osman.

Key words: Uighur poetry, Guñga poem, Ferhat İlyas

1. Giriş

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da başlayan sürrealizm Doğu edebiyatlarında da etkisini göstermiştir. Çağdaş Uygur edebiyatında ise 1980’li yılların ortasında görülmeye başlayan “Guñga Şiir” akımının öncüsü Ahmetcan Osman kabul edilmektedir. Ahmetcan Osman, Suriye’de Şam Üniversitesi’nde eğitim görmüştür. Arap edebiyatını ve Batı edebiyatını tanıma fırsatı bulmuştur. Batı’da ortaya çıkan sürrealist akımı da bu yıllarda tanımıştır. Çağdaş Uygur edebiyatında ortaya çıkan bu şiir akımının “Guñga” olarak adlandırılmasına çeşitli itirazlar da vardır. Bu adlandırmaya karşı çıkanlardan biri de Ferhat İlyas’tır.

Kendisi de bir şair ve edebiyat eleştirmeni olan Ferhat İlyas “Guñga” şiirlerde görülen anlam kapalılığı, sembollere başvurma özelliğinin *Oğuzname*’de ve Ali Şir Nevâî’nin şiirlerinde de bulunduğunu belirterek bu şiirleri “Guñga şiir” olarak adlandırmanın doğru olmadığını ifade etmektedir. Bunun yerine “Yéñiçe şiir” terimini tercih etmektedir.

Çin’de Komünist Parti lideri Mao Zedong tarafından 1966-1976 yıllarında uygulanan Büyük Kültür Devrimi sırasında Uygur şairlerin çoğu şiir yazmayı bırakmıştı. 1976’dan sonra yeni bir şiir dalgası başlar. Bu yeni akım muhafazakâr şairlerin şiddetli karşı koymalarına rağmen, gençler tarafından çabuk benimsendi ve bu tarzda yazılan şiirler daha çok tutuldu. Gelenekçi şairler, bu akıma anlaşılabilir diye karşı çıkarken, yeni akımcılar da geleneksel şiir tarzını

Arap-Fars şiirinin kalıntısı diye inkâr etme eğilimi gösterdiler (İnayet, 1997, s. 197).

Boğda Abdulla gibi şairler 1980’li yılların başında yeniden şiir yazmaya başlar. “Guñga Şiir” terimi yerine “Yéñiçe Şiir” terimini kullanmayı doğru bulan Ferhat İlyas bu şiirlerin öncüsü olarak da Boğda Abdulla’yı görür. Boğda Abdulla, 1964 yılında yazdığı “Çoğ” ile “Molla Tohtiyüzide” adlı şiirlerinde geleneksel anlatım kalıplarını bırakarak duygu gerçekliğini sembollerle yoğurarak anlatmıştır. Boğda Abdulla’nın geleneksel şiir anlayışının dışına çıkarak yazdığı şiirlerde Batı modernizminin etkisi de görülmektedir (Karaman, 2016, s. 3). Ferhat İlyas, Boğda Abdulla’nın şiirlerindeki özgün dilin kendisini etkilediğini çeşitli dönemlerde yaptığı edebiyat sohbetlerinde dile getirmiştir.

2. Hayatı¹

Ferhat İlyas 1964’te doğmuştur. Şair, yazar ve tercüman olan İlyas, 1987’de Çin Merkezi Milletler Üniversitesi Dil Bilimi Bölümünden mezun olmuştur. *Dünya Edebiyatı* dergisinde, *Şincan Eğitim* gazetesinde, Şincan Eğitim Yayınevi gibi kurumlarda görev yapan Ferhat İlyas Şincan Eğitim Yayınevi başeditörlük görevini sürdürmektedir.

Ferhat İlyas 1980’li yıllarda yükselen yeni şiir anlayışının öncülerindedir. *Çoğ Soriğan Bala* (Kor İsteyen Çocuk) adlı şiir kitabını, *Galib Teşvişler* (Galip Endişeler) adlı şiir, nesir ve makalelerinden oluşan kitabı yayımlanmıştır. Bunların dışında *Qomuşluqtin Başlangan Yollar* (Kamışlıktan Başlanan Yollar), *Armanlar Yélincaıdu* (Umutlar Alevlenir) adlı hikâye kitaplarıyla *Kro-ranlıq Balilar* (Kirorenli Çocuklar) adlı romanı da yayımlanmıştır.

Ferhat İlyas yabancı şairlerin şiirlerini de Uygurcaya çevirerek Uygur okuyucuları yabancı şairlerle tanıştırmıştır. Cengiz Aytmatov, Lev Tolstoy gibi ünlü şairlerin pek çok şiirini çevirmiştir. Çevirdiği şiirleri “Yaralanan Yürek” ve “Yabancı Şiirler” adlı iki ciltlik eserde toplamıştır. Bu çalışmalarıyla Ferhat İlyas “Hantanrı Edebiyat Ödülü”, “Şincan Genç Yazarlar Ödülü”, “Çin Azınlıklar Edebiyat Ödülü”, “Çin Beş Bir Kuruluşu Ödülü” gibi ödüller kazanmıştır. Ferhat İlyas’ın kaleme aldığı “Alimcan Beceriksiz mi?” adlı komedi eseri Tanrıdağ Film tarafından sinemaya uyarlanıp halkın beğenisini kazanmıştır. Ferhat İlyas S^ZTV.CN televizyonunda “Bir Kitap Bir Alem” adlı programa da zaman zaman katılarak edebî sohbetler gerçekleştirmektedir (<https://www.youtube.com/watch?v=C6USSzCZOLE>).

3. Edebî Kişiliği

Ferhat İlyas şair, yazar ve tercüman kimliğiyle tanınmaktadır. Ancak şairlik onun önde gelen vasfıdır demek yanlış olmaz. Şiirlerinde çok farklı tema-

¹ Ferhat İlyas’ın hayatı ile ilgili bilgiler kendisinden alınmıştır. (03.07.2017)

ları ele almıştır. Güneş, dağ, seher, yıldız, gece gibi doğa ile ilgili temalardan ölüm, kabir, inanç, hayat gibi felsefi temalara kadar çok çeşitli temaları bulmak mümkündür. Bunlardan başka şiirlerinde Nevâî, şiir, şair, çocuk ve millî kültürün zenginliği gibi çeşitli konulardan da söz etmiştir.

Ferhat İlyas, çağdaş Uygur şiirinde 1980'lerden sonra görülen yeni şiir akımının önemli bir temsilcisidir. Genellikle "Guñga şiir" diye adlandırılan bu şiir akımını o "Yeñi şiir" akımı diye adlandırmanın daha doğru olacağını düşünmektedir.

İlyas'ın şiirlerini incelediğimizde onun iyi bir gözlemci olduğunu görürüz. Gözlemlerini duygularıyla bezeyip canlı tasvirlerle dönüştürmesi şiirin-deki önemli özelliklerden biridir. Örneğin "Dağ Tasviri" adlı şiirinde güneşin dağların arasından doğuşu ile batışını annelerinin kanatları altına girip çıkan civcivlere benzetmesi, gözlemlerini hayalleriyle süsleyerek tasvirine güzel bir örnektir:

<i>Tag Tesviri</i>	Dağ Tasviri
<i>Tañ seher...</i>	Tan vakti
<i>Quyash çiqti tağlar arisidin</i>	Güneş çıktı dağlar arasından
<i>Keçte yene uxliğili</i>	Gece yine uyumak için
<i>Orun aldı tağlar arisidin</i>	Yerini aldı dağlar arasından
<i>Quyash - altun çüce</i>	Güneş altın civciv
<i>Taglar - ana mékiyan</i>	Dağlar anaç tavuk

Ferhat İlyas duyguları karanlık kafa içinde çakan bir şimşeğe benzetir. Bu duygu bütün vücudu sarar. Vücutta bir silkinme meydana gelir. Filizlenmeye başlayan şiiri olgunlaştırmak artık şairin yeteneğine kalmıştır. Ferhat İlyas'ın "Kamış Neyimi Çalsam" adlı şiiri karlarla kaplı kırlarda oynayan çocuklarla karşılaşması ve duygularının ilmek ilmek mısralara işlenmesi sonucu yazdığı bir şiirdir. Çocuklardan birinin elinde oyuncak bir ney vardır. Çocuğun saflığı ile birleşen oyuncak ney şairi bambaşka duygulara büründürür. Neyin deliklerinden akan berrak sular, karlar üstünde açan zarif çiçekler, uzaklarda hayal dünyasında yaşayan ak başlı dağlar, yılan gibi kıvrıla kıvrıla akan İli nehri şairin zihninde bütünleşmiştir. Bu hayal örgüsüne çocukluk anılarını da ekleyen şair "Qomuş Neyçemni Çalsam" adlı şiirini yazmıştır:

<i>Qomuş Neyçemni Çalsam</i>	Kamış Neyimi Çalsam
<i>Qomuş neyçemni çalsam</i>	Kamış neyimi çalsam
<i>Közliridin</i>	Gözlerinden
<i>Tuğulidu zémin qaytidin</i>	Doğar dünya yeniden
<i>Oyğınidu zumret bulaqlar</i>	Uyanır zümrüt pınarlar
<i>Ümid küter qırlarda şıvaq</i>	Umutlanır kırlarda bitki
<i>Éñleydu böşükte tağlar</i>	İniler beşikte dağlar

*Qomuş neyçemni çalsam
Közliridin
Tañ nurliri çéçilar tal-tal
Yügürüp kéter ahu kiyikler
Qanat qaçar apaq turnılar
Naxşa éytar mesum çéqınlar*

Kamış neyimi çalsam
Gözlerinden
Tan ışıkları saçılır tek tek
Gezer ahu ceylanlar
Kanat çırpır apak turnalar
Şarkı söyler masum şimşekler

...

Ferhat İlyas'ın şiir anlayışında göze çarpan bir farklılık “şiirsel boşluk” teorisidir. Onun “şiirsel boşluk” teorisine göre şiirlerde dört farklı boşluktan söz edilebilir:

1. Sözcükler arası boşluk: Şiirde geçen sözcükler arasında bir anlam boşluğunun oluşması ve okuyucunun bunu zihninde tamamladığı şiirlerdir. Bu teorisini Ablikim Hesen'in “Qérilik” adlı şiiriyle şöyle açıklamaktadır:

<i>Méniñçe yıl-</i>	Bana göre yıl
<i>Balılarnıñ tizip qoyğan oyunçuqi</i>	Çocukların dizdiği oyuncak
<i>Qara tün-</i>	Kara gece
<i>Çaçlırimniñ aq boyıqi</i>	Saçlarımın ak boyası

Bu şiirde şaire göre yıl ile çocukların dizdiği oyuncak; kara gece ile saçlarımın ak boyası arasında boşluk vardır. Bu boşluk şairin dili kullanma becerisi olup okuyucuda bir düşünce ve estetik zevk uyandırır. Hâlbuki halk koşaklarında kalıp sözlerin sıralanıp kullanılması sözcükler arasında bir boşluk oluşturmadığı için hiçbir yeni duygu uyandırmaz ve estetik zevk vermez.

2. Anlam boşlukları: Şiirde bir anlam örgüsünden başka bir anlam örgüsüne geçerken bırakılan boşluktur. Anlam boşluğunu açıklarken Boğda Abdulla'nın “Bugün ve Yarın” adlı şiirini örnek olarak verir:

<i>Aqıllar etini oylaydu bir-bir</i>	Akıllılar yarını düşünür bir bir
<i>Beziler bügünge tamamen esir</i>	Bazıları bugüne bütünüyle esir
<i>Bexit ya halaket</i>	Baht ya da yok oluş
<i>Ete démek muqerrer teqdir</i>	Yarın demek mutlak kader
<i>Külke héçkimdin miras qalmıgan</i>	Gülüş hiç kimseden miras kalmamış
<i>Héçkim yigini sétip almıgan</i>	Hiç kimse ağlamayı satın almamış
<i>Avuniñ keynide mavu var</i>	Onun arkasında bu var
<i>Şundaq çörgilep turidu cahan</i>	Böyle dönüp durur dünya
<i>Ulargımu kélidu ete</i>	Sıra onlara da gelir
<i>Belkim saña kelgendin better</i>	Belki sana geldiğinden beter
<i>Yalgızluqta köñül şundaq sap</i>	Yalnızlıkta gönül o kadar saf
<i>Özüñniñ dünyasi güzel ne qeder</i>	Özünün dünyası güzel o kadar

Boğda Abdulla bu Şiirin ilk on dizesinde bugün ve yarın kavramları üzerinde durduğu halde son iki dizede yalnızlık kavramını ele almıştır. Dolayısıyla okuyucunun zihninde ciddi bir anlam boşluğu oluŐturmaktadır. Okuyucu bunu kendi zihninde çok farklı biçimlerde tamamlayacaktır.

3. Bırakılan boşluk: Şairin bazı sözleri kasten söylemediği, okuyucuların hissetmesi için bıraktığı boşluklardır. Ferhat İlyas'ın geçici olarak “qalduruq boşluq” (bırakılan boşluk) terimiyle ifade ettiği ve gerektiğinde “qalduruq boşluk” yerine başka bir tanımlayıcının da kullanılabileceğini belirttiği boşluktur. Bu boşluk okuyucunun Őiirle bütünleşmesine yardımcı olmaktadır.

4. Şairin anlayıŐı ile halk anlayıŐı arasındaki boşluk: Şairin duygusu ile okuyucunun duygusu arasında oluşan boşluktur. Yeni Şiirler okuyucuyu daha derin düşündürdüğu için değeri de daha fazladır. Bu boşluk kısaca Şairin iç dünyası ile dıŐ dünyası arasındaki boşluktur. Yeni Őiirlere “anlamsız, saçma” denmesinin bir nedeni de bu boşluklardır. Bu nedenle yeni Şiirlerin ifade gücü ile dili sanatlı kullanmadaki öne çıkıŐı anlaŐılmakta zaman alacaktır.

Ferhat İlyas Şiirde boşluk konusunun daha farklı terimlerle ve daha çok yönden ele alınıp değerlendirilmesinin de mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Ferhat İlyas'a göre Şiir dili gazetelerde, dergilerde ve bilimsel toplantılarda kullanılan dilden farklıdır. Şiir dili duyguları yani Şairin iç dünyasını yansıtır, okuyucuya estetik zevk verir. Bu nedenle Şiir dili soyuttur. Dili esnek olduğu için Şiir özgür sanatın ürünüdür. Eğer Şair özgür bir dünya yaratacaksa alışılmışın tutsağı olmamalıdır. Bu, alıŐılmıŐ dili tamamen terk edip başka bir dil yaratmak demek değil var olanın esnekliğinden yararlanma, onun sınırlarını zorlama demektir. Eğer sanat yenilik yaratmıyorsa yok oluyor demektir. Şiir bir çeŐit dil sanatıdır ve Şair Şiir dilinde yeniliğin peŐine düşerek kendine özgü bir Şiir dili geliŐtirmelidir. Uygur Türkçesinin estetik yönden çok zengin olduğunu belirten İlyas, dilin dolayısıyla anlamın gizemli hâle getirilememesi Şiir okuyucusunda estetik bir zevk uyandırmadığını ve ruhun derinliklerine iŐlemekten uzak olduğunu vurgulamaktadır.

Şiir dilinin farklı olması gerektiğini belirten Ferhat İlyas Şiirin gramer yapısının da farklı olması gerektiği görüŐündedir. Ölçünlü yazı dilinin kendine özgü kurallarıyla Şiir cümlelerinin yapısı farklıdır. Şiirin ölçüsü, ritmi, kafiyesi ve Şiirsel düşünce Şiir cümlelerinin yapısını belirler. Şiir cümleleri Şairin öznel düşüncelerini ortaya çıkaracak biçimde özgürdür. Genel dil kurallarından farklıdır. Ölçünlü yazı dilinde cümleler tam ve mükemmel iken Şiir cümleleri kesik olabilir. Şair az sözle duygularını belirtebilir. Bu durum başka edebî türlerde de görülebilir. Zamirlerin ölçünlü dilde kullanılmasıyla Şiirlerde kullanılması bile farklı olabilir. Bu yönlerden bakıldığında Şiirin kendine özgü

gramer özellikleri vardır. Geleneksel dilcilik anlayışıyla şiir diline yaklaşmak doğru değildir. Özellikle yeni şiirlerin dilini geleneksel anlayışla incelemek mümkün değildir.

Ferhat İlyas şiirde estetik kaygının yanında şiir kuramlarında da yetkin bir şairdir. Vahitcan Osman'ın *Avazlıq Oqya* adındaki şiir kitabını eleştirirken şiir kuramları konusunda ne kadar yetkin olduğunu yaptığı eleştirilerle ortaya koymaktadır (<https://www.youtube.com/watch?v=C6USszCZOL>).

4. Şiirlerinden örnekler

“Pasil” adlı şiirinde taş, mezar, metre sembollerini kullanarak dünya hayatının kısılalığını vurgulamıştır. Dünya hayatının kısılalığını vurgulamada şiiri tek bir dördlük ve on üç kelime ile yazması da etkili olmuştur.

PASİL

Taş ve gör

Pani ve baqi

İkki dünya ariliqi

Kéler peqet bir métir.

FASIL

Taş ve mezar

Fani ve baki

İki dünya arası

Gelir ancak bir metre.

Ferhat İlyas “Yeşil Tamçe” adlı şiirde geçen “bulut, şimşek, yaprak, kış, magma, güneş” gibi varlıkları kullanarak sıkıntılı günleri atlatıp mutlu günleri beklemenin hissini vermektedir:

YÉŞİL TAMÇE

Öksüp-öksüp yiglidi bulut

Bağışlıdi uyquni yapraq

Ğezeb bilen çéqildi çéqin

Azab içide tuğuldi bovaq

Yéşil tamçe

Zémistanniñ adaqqi yéşi

Yéşil çüşler

Yéşil arzularniñ yaltirişi

Böşükide gül berginiñ

Çüçek-çüçek guñraydu hayat

Tañ şamili inikanisi,

Tevritidu naxşilirini

Yéşil tamçe...

Yiltizliri magma yerdiki

Gül tacisi quyaş köktiki.

YEŞİL DAMLA

Hıçkıra hıçkıra ağladı bulut

Kucakladı uykuyu yaprak

Öfkeyle çaktı şimşek

Azap içinde doğdu bebek

Yeşil damla

Kışın en son yaşı

Yeşil düşler

Yeşil arzuların parlayışı

Beşiğinde gül yaprağının

Tatlı tatlı cıvıldar hayat

Tan yeli sütannesi

Sallar şarkılarını

Yeşil damla...

Kökleri magma yerdeki

Gül tacı güneş gökteki

Şiir kitabının da adı olan “Çoğ Sorığan Bala” (Kor İsteyen Çocuk) adlı şiirinde çocuk, tan vakti, kor, maşa, güneş, ırmaklar, tepeler, bulutlar ustaca harmanlanmıştır:

ÇOĞ SORIĞAN BALA

*Qaq seherde
Laxşigirni kötürgençe bir bala,
Çoğ sorap keldi upuqtin.
Küllirini çoxçilap
Élip berdi quyaşni.
Çoğ üstige tökti anisi
Deryalarni,
Çoqqilarni,
Édirilarni...
Parçilap.
Qizidi tonur,
Yaqti bulutlarni,
Pişti qizirip rasa oxşap...
Çoğ kömüşni bilmemdikin anisi?*

*Bügün yine qaq seherde
Çoğ soriğili keptu şu bala.
Qoltuqida laxşigiri,
Muzliğan qollirini hordap qoyup
İşikini çeker upuqniñ.
Közlirini açalmas upuq,
Egip-egip ketmeydu bala.*

“Beş Barmiqim Beş Bala” adlı şiirinde ise bir elin parmaklarını şiirleştirdiğini görüyoruz. Bu şiirin aslında çocukları eğlendirmek için oynanan parmak oyunundan esinlenerek yazıldığını söylemek gerekir.

BEŞ BARMİQİM BEŞ BALA

*Beş barmiqim beş bala
Başbarmiqim tuncisi
Bigiz barmaq uruşqaq
Balilarniñ noçisi
Otturañqul hakavur
Barmaqlarniñ göcisi
Namsiz barmaq izleñgü
Qanmas zadi uyqusi
Çimeltikim kencisi
U hemminiñ erkisi*

KOR İSTEYEN ÇOCUK

*Tam seherde
Maşasını alarak bir çocuk
Kor istedi ufuktan
Küllerini karıştırıp
Aldı güneşi.
Kor üstüne döktü annesi
Nehirleri
Tepeleri
Kırları...
Parçalayıp
Kıvama geldi tandır
Pişirdi bulutları
Pişti kızarıp tam da güzel...
Kor gömmeyi bilmez mi acaba an-
nesi?
Bugün yine tam seherde
Kor istemeye gelmiş bu çocuk
Koltuğunda maşası
Donmuş ellerini ohlayıp
Kapısını çeker ufkun
Gözlerini açamaz ufuk
Döner dolaşır gitmez çocuk.*

BEŞ PARMAĞIM BEŞ ÇOCUK

*Beş parmağım beş çocuk,
Başparmağım ilki.
İşaret parmağı kavgacı
Çocukların yüreklisi,
Orta parmak kibirli
Parmakların büyüğü.
İsimsiz parmak cılız,
Kanmaz hiç uykusu.
Serçe parmağım sonuncusu,
O hepsinden şımarık.*

“Kimniñ Toğra” adlı şiirinde ise aile fertlerinin kendisi ile ilgili sözlerine karşı çevreden duyduklarının birbirinden çok farklı olduğunu görüp şaşkınlı-

ğını dile getirmektedir. Şiirde çocuk eğitiminde yapılan yanlışla da vurgu yapılmıştır:

KİMNİÑ TOĞRA

Akam méni

Kiçiksen dédi

Emma çüciler

Çöçikimni añlapla

Méni bova devaldi.

Dadam méni

Küçüñ yoq dédi

Emma aslançaq

Boxçamni bir körüpla

Küçümge heyran qaldi

Apam méni

Cicima dédi

Emma ressam tağam

Sizginimni körüpla

Qayil bolup maxtidi

KİMİNKİ DOĞRU

Abim bana

Küçüksün dedi

Ama civcivler

Hikâyemi duyup

Bana dede dedi

Babam bana

Gücün yok dedi

Ama kedi eniği

Çantamı görüp

Gücüme şaşırdı

Annem bana

Çizme dedi

Ama ressam dayım

Çizdiğimi görüp

Beğenip övdü

5. Sonuç

Ferhat İlyas 1980'lerden sonra Uygur şiirinde görülen ve yaygın olarak guñga şiir akımı olarak adlandırılan şiirleri "Guñga şiir" olarak değil "Yéñiçe séir" (yeni şiir) akımı olarak adlandırmıştır. Çünkü Ferhat İlyas'a göre "Guñga şiir" in başlangıcı 1980'ler değildir. Gerek *Oğuzname*'de gerekse Ali Şir Nevâî'nin şiirlerinde de "Guñga" özellikler bulunmaktadır.

Yeni şiir akımının öncüsü olarak yaygın kanaatin aksine Ahmetcan Osman'ı değil Boğda Abdullah'ı (Abdulla) görmektedir. Boğda Abdullah'ın 1960'lardan başlayarak yazdığı şiirlerle yeni şiir akımının öncüsü olduğunu belirtmektedir.

Ferhat İlyas şiirde alışılmışın dışına çıkarak yeni şeyleri estetik bir anlayışla söylemenin gayretindedir. Şair, yazar, çevirmen ve eleştirmen kimlikleriyle günümüz Uygur edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Kaynaklar

Bahavudun, M. vd. (2002). *Çağatay tiliniñ izahliq luğiti*. Ürümçi: Şincañ Xelq Neşriyatı.

İmam, H.A. vd. (2011). *Uygur tiliniñ izahliq lüğiti*. (Qisqartılmış) 2. Baskı. Ürümçi: Şincañ Xelq Neşriyatı.

İnayet, A. (1997). Çağdaş Uygur şiiiri. *Tük Dünyası İncelemeleri Dergisi, II*, 191-205.

Karaman, A. (2016). *Avazliq Oqya & Kiriğ Bir Yürek'te fil+(I) p + art fiil yapıları*. Ankara: Gazi.

Sincon, D. (1997). *Uygurçe-İngilizçe luğeti*. Ürümçi: Şincañ Xelq Neşriyatı.

Uygur tiliniñ izahliq luğiti (1999). Ürümçi: Şincañ Xelq Neşriyatı.

Genel ağı kaynağı

<https://www.youtube.com/watch?v=C6USszCZOLE>

Extended Summary

Having a long history, the Modern Uighur Literature had a very active period at the beginnings of the 20th century. Renovation movements and political events of the era had an important role in the formation of literature. These alterations stood out in poetry continuing its existence under the influence of the classical literature until the beginnings of the century. During 1980s, a new poetic style named as “Yéñiçe Poetry” or “Guñga Poetry” was started to be seen in the Modern Uighur poetry. The Yéñiçe Poetry movement spreading among young poets led to various discussions. At the beginning, such kinds of poems were named as “Tutuq Poem”, “Tépişmaqliq Poem”, “Guñga Poem”, and “Symbolist Poem”. “However, the “Guñga Poem” was used more frequently.

This understanding of poetry based on ambiguity has differentiated the word framework of the poems. Grammatical changes are also seen in the “Guñga” poems. According to the poets writing the “Guñga Poem”, poetry is an art of language. For this reason, making changes freely is among the requirements of poetry. As generally considered, the “Guñga Poem” shows similarities with symbolic and surrealist poems. Beginning with Ahmetcan Osman, this poetry movement is carried on with Ferhat Ilyas and Vahitcan Osman.

Ferhat Ilyas is known as a poet, writer, and translator. However, it would not be wrong to say that poetry is his leading characteristic. He has covered many different themes in his poems. It is possible to find a wide variety of themes from the ones related to nature such as sun, mountain, dawn, star and night, to the philosophical themes such as death, grave, belief, and life. In addition to these themes he has mentioned various topics such as Nevai, poetry, poet, children, and the richness of national culture in his poems. When we examine the poems of Ilyas, it is seen that he is a good observer. One of the important features in his poetry is that he decorates his observations with his emotions and transforms them into vivid descriptions. Ferhat Ilyas likens feelings to a lightning in the dark head. This feeling wraps the whole body. A silence occurs in the body. The poetry of the poet is now capable of maturing. According to Ferhat Ilyas, poetry is different from the language used in newspapers, magazines, and scientific meetings. Poetry language reflects feelings, namely inner world of the poet, it gives aesthetic pleasure to the reader. Therefore, the language of poetry is abstract. Because the language is flexible, poetry is the product of free art. If the poet is to create a free world, he should not be the usual prisoner. This does not mean abandoning the usual language and creating another language, but using the flexibility of the existing one means pushing its boundaries. If art is not creating innovation, it is disappearing. Poetry is a kind of language art, and the poet must develop a unique language of poetry by pursuing innovation in the language of poetry. Indicating that Uighur Turkish is very rich in aesthetics, Ilyas has emphasized that the language and hence the meaning cannot be made mysterious. Ferhat Ilyas has stated that the language of poetry should be different and that the grammatical structure of the poem should be different. The structure of poetic sentences is different with the specific rules of the written language. Measures of poetry, rhythm, rhyme, and poetic thought determine the structure of poetic sentences. Poetic sentences are free to reveal

a poet's subjective thoughts. It is different from general language rules. While the sentences in the written language are complete and perfect, poetic sentences can be cut off. Poet can express his feelings with few words. This can be seen in other literary genres. The use of pronouns in metacognitive languages may be different even in poetry. From these aspects, poetry has its own grammatical features. It is not correct to approach the language of poetry with a traditional language understanding. It is not possible to examine the language of new poems with a traditional understanding. A striking difference in the poetic understanding of Ferhat İlyas is the theory of Poetic Gap. According to his Poetic Gap Theory, four different gaps can be mentioned in the poems:

1. The space between words: There is a meaning gap between the words mentioned in the poem, and the reader completes it in his mind.
2. Meaning gaps: It is the space left in passing from a meaning plot to another meaning.
3. The space left: The gaps that the poet does not deliberately say, are left by the readers to feel.
4. The gap between the understanding of the poet and the understanding of folk: the gap between the sense of poet and the sense of the reader.

New poems are worth more because they make the reader think more deeply. This space is briefly the gap between the inner world of the poet and the outside world. These gaps are one reason why the new poems are called absurd.

